

Asia: VN/22264/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 56 a §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään.

Helsingin ja Turun Global Clinicien yhteinen lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 56 a §:n muuttamisesta

Global Clinicit ovat vapaaehtoisvoimin ylläpidettyjä klinikoita, jotka tarjoavat paperittomille henkilöille terveysneuvontaa, moniammatillista tukea ja palveluohjausta julkiseen terveydenhuoltoon. Klinikoidella hoidetaan harkinnanvaraisesti paperittomia, jos hoitoon pääsy julkiseen terveydenhuoltoon on estynyt tai paperiton ei uskalla hakeutua julkisten palveluiden pariin. Global Clinic on toiminut Helsingissä ja Turussa yli 10 vuotta. Klinikalla toimivilla terveydenhuollon ammattilaisilla on arvokasta tietoa paperittomien terveydestä sekä heidän pääsytään terveyspalveluihin ja sen esteistä.

Suomen hallitus esittää muutettavaksi edellisen eduskunnan hyväksymää sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 56 a §:ä (1185/2022), joka koskee paperittomien oikeutta välttämättömään terveydenhoitoon. Vuoden 2023 alussa voimaan tulleella lailla mahdollistettiin paperittomien inhimillinen ja kustannustehokas terveydenhoito. Nyt paperittomien oikeutta välttämättömään terveydenhuoltoon halutaan rajoittaa. Lausuntokierroksella oleva lakiesitys on vaikeaselkoinen, kohdistuu pieneen ihmisryhmään, eikä täytä sille asetettuja tavoitteita. Lisäksi se aiheuttaa haittaa haavoittuvassa asemassa olevalle ihmisryhmälle ja saattaa vaarantaa heidän henkensä, terveytensä ja hyvinvointinsa kuten hallituksen esityksessäänkin todetaan.

Global Clinic ei tue lakimuutosta, sillä se rikkoo ihmisoikeussopimuksia ja heikentää paperittomien oikeutta terveyteen.

Terminologia

Voimassa olevan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lain 56 a §:ssä määritellään yksityiskohtaisesti ne hyvinvointialueella sijaitsevassa kunnassa oleskelevat ihmiset, joille hyvinvointialueen on järjestettävä välttämättömiksi arvioidut terveyspalvelut. Laissa ei puhuta "laittomasti maassa oleskelevista henkilöistä", eikä Global Clinic käytä tätä termiä omassa lausunnossaan. Käytämme lausunnossamme neutraalimpaa termiä "paperiton", jota käyttävät myös esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö (1) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2). Paperiton on vakiintunut suomen kielessä tarkoittamaan maassa ilman laillista oleskeluoikeutta olevia henkilöitä.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi todetaan, että uudella lailla pyritään turvaamaan valtiontalouden ja julkisen terveydenhuollon kantokykyä tilanteissa, joissa Suomeen kohdistuisi laajamittaista ulkomaalaislain vastaista maahantuloa. Esityksessä viitataan itärajan avaamisesta aiheutuvaan potentiaaliseen turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymiseen. Turvapaikanhakijat ovat kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamista ja auttamista koskevan lain (746/2011) nojalla oikeutettuja Maahanmuuttoviraston järjestämiin ja kustantamiin terveyspalveluihin. Siksi turvapaikanhakijoiden ja paperittomien terveydenhuollon kustannuksia ei pidä sekoittaa keskenään. Jos itärajan avaamisen myötä Suomeen tulisi merkittävässä määrin turvapaikanhakijoita, kestäisi kuukausia tai jopa vuosia ennen kuin osa näistä ihmisistä saattaisi päätyä oleskelemaan Suomessa paperittomina.

Ihmisoikeusnäkökulma ja haavoittuva ihmisryhmä

Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle ihmiselle riittävät terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Yhtäkään ihmistä ei saa asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan. YK:n ihmisoikeuksien julistuksen (1948, 25. artikla) nojalla jokaisella ihmisellä on oikeus terveyteen. Lisäksi äideillä ja lapsilla on oikeus erityiseen huoltoon ja apuun. Global Clinic katsoo Suomen perustuslain ja Maailman terveysjärjestön perussäännön (1948) mukaisesti mahdollisimman hyvän terveydentilan olevan jokaisen ihmisen perusoikeus.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi todetaan voimassa olevan lainsäädännön täyttävän aiempaa paremmin perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaatimukset. Esityksessä todetaan myös, että välttämättömien terveyspalvelujen järjestämisen voidaan arvioida vähentävän haittatapahtumien riskiä ja tätä kautta kalliin erityistason sairaanhoidon tarvetta.

Hallituksen esityksessä ehdotettu muutos edellyttäisi välttämättömäksi arvioitujen terveydenhuollon palveluiden tarjoamista jatkossakin henkilöille, jotka ovat "muun terveydellisen syyn vuoksi erityisen haavoittuvassa asemassa". Luonnoksessa ei kerrota, keitä tällaiset henkilöt ovat, eikä sitä, miten tai kenen toimesta muun terveydellisen syyn vuoksi erityisen haavoittuva asema määritellään ja todennetaan.

EU-direktiivin (2013/33/EU) mukaan haavoittuvassa asemassa oleviksi luokitellaan mm. alaikäiset, vammaiset, vanhukset, raskaana olevat naiset, alaikäisten lasten yksinhuoltajat, ihmiskaupan uhrit, vakavista sairauksista ja mielenterveyshäiriöistä kärsivät henkilöt sekä vakavan psyykkisen, fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneet henkilöt. EU:n tai Suomen lainsäädäntö ei tunne muun terveydellisen syyn vuoksi erityisen haavoittuvassa asemassa olevan henkilön käsitettä.

Muun terveydellisen syyn vuoksi erityisen haavoittuvan aseman toteaminen vaatisi aina terveydenhuollon ammattilaisen tekemää hoidon tarpeen arviota, huolellista haastattelua ja tutkimusta vastaanotolla sekä luottamussuhteen rakentamista, sillä esimerkiksi kidutuksen tai seksuaaliväkivallan uhreja ei voi tunnistaa ulkoapäin, eikä näistä asioista kertominen ole helppoa niiden kohteeksi joutuneille.

Kokemuksemme perusteella monet paperittomista ovat EU-direktiivin määrittelemiä haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä ja lisäksi kaikki paperittomat ovat yhteiskunnallisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti haavoittuvassa asemassa. Hallituksen esitysluonnoksen mukaan terveydenhuollon välttämättömien palveluiden ulkopuolelle halutaan rajata ne paperittomat, jotka oleskelevat maassa ilman laillista oleskeluoikeutta. Nämä henkilöt muodostavat vain pienen osan paperittomista.

On epäoikeudenmukaista, inhimillisesti kestäväntöntä ja yhdenvertaisen kohtelun vastaista rajata välttämätön terveydenhuolto koskemaan vain osaa paperittomista. Katsomme, että kaikkien paperittomien oikeus välttämättömiin terveyspalveluihin tulee turvata laissa.

Paperittomien terveyspalveluiden käyttö ja vaikutus kustannuksiin

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi todetaan, että lakimuutoksen tavoitteena on turvata valtiontalouden ja terveydenhuollon kantokyky. Global Clinic ei näe, että esitetyillä rajaustoimilla olisi mahdollista vähentää terveydenhuollon kustannuksia tai terveydenhoitopalveluiden käyttöä merkittävästi. Pikemminkin olisi odotettavissa, että rajaus nostaisi terveydenhuollon kustannuksia.

Global Clinicillä on yli vuosikymmenen kokemus paperittomista ja heidän terveydellisistä ongelmistaan. Kokemuksemme mukaan paperittomat käyttävät terveydenhuollon palveluita selkeästi vähemmän kuin muu väestö. Hoitoon hakeudutaan vasta kun vaiva on jatkunut pitkään, se on komplisoitunut tai henkilö on erittäin sairas. Paperittomat hakeutuvat palveluiden pariin vain todellisessa tarpeessa. Näitä argumentteja tukee myös HE 112/2022 vp:ssä esille tuodut laskelmat, joiden perusteella paperittomat eivät tällä hetkellä aiheuta merkittävää kuormitusta valtiontaloudelle tai terveydenhuollon kantokyvylle.

Jos paperittomien henkilöiden pääsyä välttämättömiin perusterveydenhuollon palveluihin rajataan, hoitamattomat perussairaudet ja vammat komplisoituvat, mikä lisää päivystyspalveluiden käyttöä. Päivystyksellisesti tehdyt tutkimukset ja annettu hoito ovat monin verroin perusterveydenhuollossa tehtäviä tutkimuksia ja annettuja hoitoja kalliimpia. Tällä hetkellä kaikkien potilaiden hoitoa pyritään siirtämään päivystysten ylikuormituksen ja korkeampien kustannusten takia perusterveydenhuoltoon. Ehdotetun lakimuutoksen myötä paperittomien potilaiden hoidon painopiste siirtyisi perusterveydenhuollon välttämättömistä ja kiireettömistä palveluista päivystyksellisiin tutkimuksiin ja hoitoihin.

On myös huomattava, että paperittomien potilaiden päivystyksessä viettämä aika kasvaa, jos jatkohoitomahdollisuuksia ei ole tai niitä joudutaan selvittämään perusteellisesti. Jos potilaiden jatkohoitoa ei voida järjestää perusterveydenhuoltoon, vaan heidät täytyy hoitaa kotiutuskuntoon erikoissairaanhoidossa, hoidon kustannukset kasvavat entisestään. Tämän vuoksi paperittomien henkilöiden sairauksien ja vammojen välttämätön hoito perusterveydenhuollossa tulee turvata.

Global Clinicin kokemuksen mukaan Suomen julkisen terveydenhuollon palvelut eivät ole toimineet vetovoimatekijänä Suomeen tulevilla maahanmuuttajilla. Tämä todetaan myös hallituksen esitysluonnoksessa. Voimassa olevan lain muutoksille ei näin ollen mielestämme ole selkeitä taloudellisia tai terveydenhuollon kantokykyä koskevia perusteita.

Oleskelulupastatuksen selvittäminen ja ammattietiikka

Terveydenhoitajien (3), sairaanhoitajien (4), lääkäreiden (5) ja psykologien (6) ammattietiikka ohjaa oikeudenmukaisuuteen, syrjimättömyyteen ja ihmisarvon kunnioittamiseen. Koska ihmisten hoitaminen ei koskaan ole laitonta, hoidon epääminen osalta potilaista silloin, kun se nähdään välttämättömäksi, asettaa henkilökunnan ammattieettisesti kestävämpään tilanteeseen.

Lausuntokierroksella oleva lakimuutos edellyttäisi potilaiden oleskelustatuksen selvittelyä terveydenhuollon palveluissa. Potilaan paperittomuus ei näy ulospäin, eikä käy yksiselitteisesti ilmi mistään yksittäisestä asiakirjasta, dokumentista tai rekisteristä. Osalla paperittomista, joita ehdotettu lakimuutos tulisi koskemaan, saattaa olla kotikunta, suomalainen henkilötunnus ja voimassa oleva suomalainen henkilökortti. Ehdotettu uusi lainsäädäntö edellyttäisi hoitohenkilökunnan selvittävän, onko ilman voimassa olevaa oleskelulupaa olevan potilaan maassa oleskelu ulkomaalaislain 40 §:n mukaista. Kyseisen pykälän mukaan maassa ovat laillisesti oleskeluluvalla, viisumilla ja vapaista maista tulevien lisäksi myös mm. henkilöt, jotka odottavat päätöstä oleskelulupahakemukseensa siihen asti, että ”asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai on tehty täytäntöönpanokelpoinen päätös ulkomaalaisen maasta poistamiseksi”.

Terveydenhuollossa ei ole mahdollista selvittää potilaiden oleskelulupahakemusten lainvoimaisuutta tai täytäntöönpanokelpoisuutta. Terveydenhuollon ammattilaisilla ei ole tiedonsaantioikeutta, eikä

ole olemassa sellaista yksittäistä järjestelmää, josta ajantasaisia oleskelulupastatusta koskevia tietoja olisi saatavilla. Terveystieteiden ammattilaisilla ei myöskään ole koulutusta tai resursseja oleskeluluvan lainvoimaisuuden selvittelyyn. Lisäksi tällainen toiminta loisi painetta jo ennestään ruuhkautuneissa terveydenhuollon palveluissa mm. pitkittämällä jonoja hoidon tarpeen arvioissa.

Lopuksi

Maahanmuuttoa ei voida hallita rajoittamalla maahanmuuttajien pääsyä terveydenhuoltoon. Maahan tullaan ja jäädään riippumatta oikeudesta terveydenhuoltoon. Tämän osoittavat sekä Global Clinicin, että yleisemmin Suomen ja muiden länsimaiden kokemukset ja asiaa koskevat tutkimukset. Terveystaloustieteellinen näyttö paperittomien terveydenhoidon puolesta on kiistatonta. Riittävän terveydenhuollon tarjoaminen ajoissa säästää kärsimyksen lisäksi selvää rahaa, sillä suurin osa sairauksista ei parane hoitoa odottamalla. Päinvastoin hoitoon pääsyn viivästyminen lisää paperittomien terveydenhuollon kokonaiskustannuksia, mikä on vastoin hallituksen esitysluonnoksen tavoitteita.

Global Clinic kantaa huolta siitä, että paperittomien välttämättömän terveydenhuollon rajaaminen tulisi aiheuttamaan vakavan uhan hoidon ulkopuolelle rajattujen henkilöiden hengelle, terveydelle ja hyvinvoinnille, mikä myös hallituksen esityksessä todetaan. Muutos olisi ihmisoikeussopimusten vastainen ja asettaisi paperittomat keskenään eriarvoiseen asemaan. Hallituksen ehdotus tulisi myös välillisesti heikentämään paperittomien lasten hyvinvointia ja terveyttä, mikäli lapsen huoltajalla olisi terveysongelmia. Suomen valtion velvollisuus on turvata jokaisen maassa oleskelevan lapsen ja aikuisen oikeus terveyteen ja hyvinvointiin.

Global Clinic katsoo, ettei hallituksen esitysluonnos sisällä sellaisia päteviä perusteita, jotka puoltaisivat paperittomien henkilöiden terveydenhuollon rajaamista. Esitämme, että hallituksen esitysluonnokseen sisältyviä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 56 a §:ää koskevia muutoksia ei tehtäisi.

1. <https://stm.fi/paperittomien-terveydenhuolto>
2. <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/paperittomat>
3. Terveystieteiden ammattilaisien eettiset suositukset 2016, <https://www.terveydenhoitajaliitto.fi/ammatti-ja-koulutus/terveydenhoitajan-eettiset-suositukset/>
4. Sairaanhoidon eettiset ohjeet 2021, <https://sairaanhoitajat.fi/ammatti-ja-osaaminen/kollegiaalisuus-ja-ammattietiikka/>
5. Lääkärin vala, <https://www.laakariliitto.fi/laakariliitto/etiikka/laakarivala/>

6. Psykologien ammattieettiset periaatteet, <https://www.psyli.fi/psykologin-tyo-ja-koulutus/ammattieettinen-lautakunta/ammattieettiset-periaatteet/>

Flyktman Pipsa
Global Clinic